

חומרת בנות ישראל לעתיד לבוא

פתיחה

במאמרנו 'חומרת בנות ישראל בזמן הזה' (אמונת עתיך 101, עמ' 95-102) ביררנו את חילוקי הדינים הכלליים בין נידה לזבה, את תקנת רבי בשדות, ואת חומרת בנות ישראל המצויה בדברי ר' זירא. לפיהן, כיום על כל אישה לראות את עצמה כספק זבה גדולה, ועל כל ראיית דם, עליה לספור שבעה ימים נקיים לפני טבילה. התקנות הללו תוקנו לאחר חורבן הבית, ולכן הן נוגעות לכאורה רק לענייני היתר אישה לבעלה. אולם בע"ה, במהרה בימינו ייבנה בית המקדש, וענייני טומאה וטהרה יחזרו להיות בעלי משמעות רבה במציאות החיים של עם ישראל. נשאלת השאלה, האם כאשר ייבנה המקדש תישאר התקנה לראות כל אישה שראתה דם כזבה גדולה, או שהתקנה הזו תשתנה. אם אכן יהיה שינוי ותבטל התקנה, האם שינוי זה יהיה תקף רק לענייני טומאות וטהרות, או שיהיה תקף גם לענייני היתר אישה לבעלה?

יש להקדים ולהעיר, שאין כל מסקנות לדיון זה בנוגע לקיום התקנה בימינו. אמנם אנו בתקופת אתחלתא דגאולה, אולם עיקר קיום התורה בימינו אינו העיסוק בטומאות וטהרות, וממילא בעניין זה שרירה ועומדת חומרת בנות ישראל במלוא תקפותה. דיון מפורט יותר בכך ראה להלן.

א. קורבן זבה

יש כמה חילוקי דינים מרכזיים בין נידה לזבה, ביניהם חישובי הספירה¹, שאלת מועד הטבילה² והחילוק במשך ימי הדימום³. מלבד חילוקים אלו, יש עוד חילוק עקרוני חשוב: נידה שנטהרה, דינה כאישה רגילה לכל דבר, לעומת זאת זבה גדולה צריכה להביא חטאת העוף ועולת העוף. אם נחמיר ונראה בכל אישה הרואה דם ספק זבה גדולה, כל אישה תצטרך להביא קורבן בסוף ימי טהרתה, ובכך ניכנס לשאלה של הבאת חולין בעזרה. אמנם להלכה, מי שהיא ספק נידה ספק זבה, יכולה להביא קורבן ואיננו נאכל⁴. אולם כאן אין מדובר בספק מקרי, אלא בתקנה ההופכת את דין הספק לדין קבוע. אם

1. שבעה ימים מתחילת הדימום או שבעה ימים נקיים; וראה עוד במאמרנו הנ"ל.
2. זבה יכולה לטבול כבר ביום, נידה צריכה לחכות ללילה, ראה שבת קכא ע"א.
3. נידה מחכה תמיד שבעה ימים. זבה שראתה יום או יומיים מחכה יום נקי אחד, ונקראת זבה קטנה, זבה שראתה שלושה ימים ומעלה צריכה לספור שבעה נקיים, ונקראת זבה גדולה.
4. ראה רמב"ם, הל' איסורי ביאה פ"ו הכ"ג.

כן יש לשאול האם אפשר להביא ספק חולין לעזרה בקביעות על כל טומאת נידה, וכן להימנע מאכילת הקורבן בקביעות עקב אותו ספק? אכן, ר' מאיר שמחה הכהן מדווינסק כתב בפירושו על התורה 'משך חכמה' (שמות יב, כב), שלאחר שייבנה בית המקדש במהרה בימינו, יבוטל הסייג המחשיב כל אישה שראתה דם כזבה גדולה, כדי שאפשר יהיה לדעת מה הם המקרים שבהם צריכה האישה להביא קורבן זיבה. ואלו דבריו:

דוגמא ההלכה פסוקה דרבי זירא שבנות ישראל החמירו על עצמן וכו', ובזמן המקדש על כרחך שיבטל, דאי לאו הכי לא תדע אשה מתי להביא קרבן זיבה.

ב. אכילת טהרות וקודשים

מעבר לבעיה של הבאת ספק חולין, הרי שהמשך קיום החומרה יגרום לקשיים מרובים בענייני קודשים וטהרות. נידה וזבה אסורות בקודשים וטהרות. יתרה מכך, הן מטמאות מושב ומשכב ועוד, וכל מי שבא במגע עימן נטמא. אם נחשיב כל אישה שראתה דם כזבה, הרי שהאישה תהיה מודרת מאכילת טהרות וקודשים במשך חצי מכל חודש. דבר זה יקשה לא רק עליה אישית אלא על כל בני ביתה והבאים עמה במגע. מעבר לכך אנו יודעים, שבזמן שנהגו טהרות בעם ישראל, היו רבים שנהגו להקפיד לאכול גם את החולין שלהם בטהרה. דבר זה נראה בלתי אפשרי אם האישה טמאה מחצית החודש.

ג. טהרת אישה לבעלה לעתיד לבוא

מהבעיות האמורות לעיל, וכן מבעיות נוספות העלולות להיווצר עקב יישומה של חומרת ר' זירא לעניין קודשים וטהרות, נראה שאכן לעניין זה תקנה זו תתבטל. אולם ייתכן מאוד, שלעניין איסור והיתר אישה לבעלה, עדיין תישאר תקנה זו, ובנות ישראל יטבלו שתי טבילות - טבילה אחת כדין תורה, להתייר בקודשים וטהרות, וטבילה שנייה מחמת התקנה, להתייר אישה לבעלה. במבט ראשון נראה פיתרון זה תמוה, שכן ממקורות רבים במסכת נידה אנו לומדים שחז"ל החמירו בטומאת נידה לעניין טהרות, הרבה יותר ממה שהחמירו לעניין היתר אישה לבעלה (לדוגמה בדין טומאה למפרע, המבואר בתחילת מסכת נידה). אולם כמה ראשונים אכן אחזו בדעה שהייתה תקופה שבה נהג בפועל דין זה של שתי טבילות - טבילה כדין תורה לעניין טהרות, וטבילה מאוחרת יותר, לאחר ספירת שבעה נקיים, גם במקרה שהאישה לא הייתה זבה בוודאות, כדי להתייר לבעלה.

המקור לכך הוא סיפור המובא בגמרא במסכת שבת (יג ע"א):

תני דבי אליהו: מעשה בתלמיד אחד ששנה הרבה וקרא הרבה, ושימש תלמידי חכמים הרבה, ומת בחצי ימיו... פעם אחת נתארחתי אצלה והיתה מסיחה כל אותו מאורע. ואמרתי לה: בתי, בימי נדוּתך מה הוא אצלך? אמרה לי: חס ושלוּם, אפילו באצבע קטנה לא נגע בי. - בימי לבוּיך מהו אצלך? - אכל עמי, ושתה עמי, וישן

עמי בקירוב בשר, ולא עלתה דעתו על דבר אחר. ואמרת לה: ברוך המקום שהרגו, שלא נשא פנים לתורה...

אליהו הנביא מלמד אותנו על חטאו של אותו תלמיד, שבימי שבעת הנקיים לא הקפיד כראוי על דיני ההרחקות, ולכן נפטר מן העולם. על כך שאלו התוספות (יג ע"ב ד"ה בימי ליבונך):

לא משום שיש לחלק בין נדות לליבון דהא אמר ר"ע בפרק במה אשה יוצאה הרי היא בנדתה עד שתבא במים...

זאת אומרת, שדין ימי הנקיים שווה לדין ימי הדימום, שהרי כל עוד האישה לא טבלה במקווה היא טמאה מן התורה, אפילו אם כבר עברו ימים רבים משעה שפסק הדימום, ללא כל קשר לדיני נידה וזבה. מה הייתה ההווא אמינא של אותו תלמיד לחלק בין התקופות?

בתשובתם השנייה ענו התוספות:

ור"ת פירש שהיו רגילים לטבול שתי טבילות: אחת לסוף שבעה לראייתה שהיא טהורה מדאורייתא בהך טבילה, ואחת לסוף ימי ליבון, לכך היה מיקל אותו האיש.

זאת אומרת, שבאותה תקופה היו נהוגות אצל בנות ישראל שתי טבילות - האחת בסיום ימי הנידה מדאורייתא, והאחרת לאור החומרה שכל אישה (גם אם איננה זבה גדולה מן התורה) צריכה לספור שבעה נקיים לפני שתטבול ותהיה מותרת לבעלה. אותה אישה טבלה לאחר שבעה ימים מתחילת הדימום, והייתה מותרת לבעלה מדין תורה; ואף על פי כן - מת אותו תלמיד, עקב אי הקפדתו בדיני ההרחקות בתקופה זו, ומחמת העובדה שפרץ את גדר הדין. התוספות לא פירשו מה הייתה מטרתה של הטבילה הראשונה, ואפשר היה לומר שטבילה זו לא התירה דבר, אלא הייתה לשיטת הסוברים שיש מצווה לטבול בזמן המוקדם ביותר שאפשר.⁵ אולם ר"ת, שחידש שנהגו שתי טבילות, שיטתו היא שטבילה בזמנה איננה מצווה.⁶ על כן יש להבין לשם מה נהגו שתי טבילות לשיטתו.

בהסבר מטרתה של הטבילה הראשונה, כתב הרמב"ן (שם ד"ה בימי ליבונך):

נראה שזה הליבון הוא לאחר שתיקן רבי (נדה ס"ו א' עיי"ש) שאם ראתה יום אחד או שנים ושלושה שתהא מונה ששה והם, ומאחר שהשלימה שבעה ימים מתחלת ראייתה קורין אותן ימי ליבון לומר שאינן ימי נדות שכבר יצאה מהן, והם ימי ליבון לפי שהם נקיים, והיה אותו תלמיד מיקל בדבר מפני שהיא חומרא מדבריהם... נפרש דטובלת היתה אשתו לסוף ימי נדותה של תורה. ולפי שהיה מיקל ופורץ גדרן של חכמים נשכו נחש שכל דבריהם כגחלי אש.

מדבריו של הרמב"ן לכאורה ניתן היה להבין שלא היה מנהג כללי כזה, אלא אותו תלמיד הורה כן לאשתו כדי שיוכל להקל בדיני הרחקות בזמן שבעת הנקיים, ועל כך נענש.

5. ראה שו"ת הריב"ש, סוף סי' תכה, שכתב כן בהסברו השני. אמנם גם הוא בהסברו הראשון נקט שמדובר בטבילה לטהרות, כדברי יתר הראשונים.

6. ספר הישר, חלק החידושים סי' שצא; תוספות, יומא ח ע"א ד"ה דכולי עלמא.

לעומת זאת, הרשב"א (שם ד"ה בימי ליבונך) כתב במפורש שמטרת הטבילה הראשונה הייתה לצורך טהרות:

אלא המחווה שבאותן הימים שלאחר תקנת בנות ישראל כשהיו משלימות שבעת ימי נדה דאורייתא היו טובלות וטהורות דבר תורה ואחר כך סופרות שבעת ימי נקיים, והיו נוהגות כן מפני תקנת הטהרות שמא תגע בטהרות ובאותן הימים היה אותו תלמיד מיקל הואיל וכבר טבלה וטהורה היא דבר תורה.

מדבריו משמע שאין הטבילה הראשונה מתירה את האישה לחלוטין לעניין טהרות, אלא שגורמת שאם נגעה בטהרות, אלו לא ייטמאו. כלומר, לדעת הרשב"א תקנת רבי וחומרת ר' זירא לא נאמרו לעניין טהרות, לפחות לעניין זה שאין מחמירים לטמא טהרות לאור תקנות אלו. ונראה לדייק שגם הרמב"ן סובר כרשב"א, שהיה כאן מנהג כללי לעניין טהרות, ולא רק מנהג של אותה אישה (אלא שאצלה, בעלה הורה לה לטבול גם לעניין הרחקות), שכן בהמשך דבריו כתב הרמב"ן:

ואפשר דמשום דחומרא דמתא לידי קולא היא, דבטלוח לטבילותא בדורות האחרונים ומשום טהרות נהגו בה תחילה.

מדיוק בדברי ר"ת, האומר ש"היו רגילים לטבול שתי טבילות", משמע שהיה כאן מנהג כללי, ולא רק הוראה פרטית של אותו תלמיד לאשתו. ממילא מוכח שאכן דעתו היא שלטבילה הראשונה הייתה משמעות לעניין טהרות. על כל פנים, מדברי הראשונים הנ"ל עולה שאכן יש אפשרות להמשיך בחומרת ר' זירא לעניין היתר אישה לבעלה, אף שלעניין טהרות אפשר יהיה לטבול מדין תורה. החזרה לדין תורה לעניין טבילה לטהרות, אין משמעותה ביטולה של החומרה המשווה בין דין נידה לדין זבה לעניין היתר אישה לבעלה.

ד. המשמעות לזמן הזה

יש אנשים הרחוקים מהבנת הדרך שבה נפסקת ההלכה, אשר טוענים שיש עניין לדון בביטול התקנה בזמן הזה, חלילה. הם טועים לחשוב שכיוון שאנו בזמן של גאולה, ולאחר שייבנה בית המקדש יהיה צורך בביטול התקנה המשווה בין נידה לזבה, יש עניין לבטלה כבר עכשיו, כדי להכשיר את הלבבות לבניין בית המקדש. עוד טוענים הם שמדובר בתקנה שנתקנה בזמן של גלות, ואינה מתאימה לזמן גאולה. ראשית, ערבוב טיעונים מעין אלו בפסיקת ההלכה הוא חמור מאוד, וכל המבין מעט בפסיקה יודע שאין מקום להזדקק להם כלל. שנית, הרי למדנו לעיל שלפי ההבנה הפשוטה בדעת כמה ראשונים, היה מקום לשתי טבילות בזמן שהיו נוהגים בטהרות. לכן ייתכן מאוד שגם לעתיד לבוא תישאר תקנה זו בעניין היתר אישה לבעלה, והיא איננה תלויה בחילוק שיהיה קיים לעניין טהרות. אולם יתר על כן, דווקא העובדה שהתקנה תוקנה בתקופה שבה אין בית מקדש מצביעה על הצורך הגדול שבה גם בימינו. אין מה להשוות בין המצב כיום, למצב האומה כשייבנה בית המקדש בע"ה. תקנה זו תוקנה בזמן הגלות,

עקב העובדה שלמעשה היה קושי גדול ביישום החילוק בין נידה לזבה; וכך כתב הרמב"ם (הל' איסורי ביאה פי"א ה"א-ה"ג):

כל שאמרנו בנדה וזבה ויולדת הוא דין תורה וכמשפטים אלו היו עושין כשהיו ב"ד הגדול מצויין והיו שם חכמים גדולים שמכירים הדמים ואם נולד להם ספק בראיות או בימי נדה וזיבה יעלו לב"ד ושאלו כמו שהבטיחה תורה עליהן... ובאותן הימים היו בנות ישראל נזהרות מדבר זה ומשמרות וסתותיהן וסופרות תמיד ימי הנדה וימי הזיבה... ובימי חכמי הגמרא נסתפק הדבר הרבה בראיית הדמים ונתקלקלו הוסתות, לפי שלא היה כח בכל הנשים למנות ימי נדה וימי זיבה, לפיכך החמירו חכמים בדבר זה...

גם היום עדיין אין לנו את בית הדין הגדול, שיכול לברר את כל הספקות בנושא זה, וגם בזמן הזה לא ניתן לפתור את כל סוגי הספק שנתחדשו (גונוי הצבעים האוסרים מן התורה, הגדרת הרגשות, הכרעה במחלוקת הרמב"ם והרמב"ן לעניין צורת הספירה ועוד). מעבר לכך, בזמן שנהגו ענייני טומאה וטהרה בעם ישראל, הרי חלק נכבד מן העיסוק הקבוע של עם ישראל היה בדיני טומאה וטהרה (סדר טהרות הוא הארוך ביותר מבין ששה סדרי משנה, ארוך הרבה יותר מן הסדרים האחרים). סביר להניח שהעיסוק בדינים אלו היה דומה לעיסוק שעוסקים כיום בענייני תפילות וברכות. אנו רחוקים מאוד ממצב זה כיום, ונושאים אלו רחוקים מאוד מכל הווייתנו. אמנם אנו מתפללים לחידוש העיסוק בנושאים אלו למעשה, במהרה בימינו בע"ה, וגם יש התעוררות גדולה לעיסוק בהם. אולם מלבד שהעיסוק בלימוד נושאים אלו עדיין איננו מספק, כל עוד לא נוכל לקיימם למעשה, יהיה חיסרון גדול ביכולתנו להבין, לדעת ולפסוק. לכן הניסיון להשוות בין ימינו אלו למה שיהיה לעתיד לבוא, כשנושאים אלו יהיו מעשיים ויומיומיים, הוא תלוש מן המציאות ואין לו על מה להתבסס. אנו מאמינים שככל שהעיסוק התיאורטי והלימודי בנושאים אלו יהיה רב יותר, הוא יקרב את הגאולה. אך ודאי שאין לבטל בהווה את תקנות חז"ל בגלל שינויים שיהיו בעתיד בתקנות חז"ל בנושאים אלו. בעתיד ישתנו התקנות עקב החזרה לקיום מעשי של הלכות טהרות, אך בימינו אנו העיסוק הלימודי בהלכות אלו מועט, וכלל אין מקיימים אותן בפועל. על כן החשש שבעטיו תקנו חז"ל את התקנה המשווה בין נידה לזבה נותר על כנו לחלוטין.

כך גם עולה במפורש מדברי המשך חכמה' שהובאו לעיל. המשך חכמה' חידש שהתקנה תבטל לעתיד לבוא, אך לפני דבריו אלו הוא כותב:

נחיצת הסייגים מוכרחין לאומה, עד כי אף אם יבוא המבשר על משיח [אליהו הנביא] לא יבטלו, אם לא כשיבוא משיח...

כלומר, אפילו בתקופת ניצני הגאולה, שאותה מסמלת ביאתו של אליהו הנביא, עדיין לא ניתן לבטל שום סייג, ורק לאחר ביאת המשיח עצמו אפשר יהיה לדון בכך.

סיכום

א. כיום אין שום חילוק להלכה בין נידה לזבה, ואין מקום לנסות לבחון למעשה האם אישה היא נידה או זבה.

ב. סביר להניח שלעתיד לבוא, כשייבנה בע"ה בית המקדש וישבו לנהוג דיני קודשים וטהרות, ינהגו בעניינים אלו כדין תורה, המחלק בין נידה לזבה.

ג. לא ברור האם לעתיד לבוא יהיה חילוק בין נידה לזבה לעניין היתר אישה לבעלה. ייתכן שינהגו שתי טבילות - אחת לעניין טהרות ואחת לעניין חיי המשפחה, כפי שכבר נהגו בעבר לדעת חלק מהראשונים. בית הדין הגדול יצטרך להחליט בשאלה זו.

ד. בימינו אין שום משמעות מעשית לשאלה זו. לעתיד לבוא, כשהעיסוק בענייני קודשים וטהרות יהיה מעשי ויומיומי, אפשר יהיה לחשוש פחות לחששות שבעטיים תוקנה מלכתחילה תקנה זו. אך כיום חששות אלו תקפים במלוא תוקפם, וייתכן שאף יותר מאשר בזמן שבו תוקנה התקנה.

